

Avsluttende rapport

Av, Boni Wiik

Stipendiat ved Norsk håndverksinstitutt

23.08.2022

NORSK
HÅNDVERKSINSTITUTT
9

Innholdsfortegnelse

Innledning	3
Et oppgjør med Norges holdning til treskjærerfaget, og et botemiddel for et tradisjonshåndverks identitetskrise	4
Anbefalte bloggposter	7
Beskrivelse av prosessen.....	9

Innledning

På tide å runde av en reise inn i faget, som på ingen måte er avsluttet, snarere akkurat påbegynt, men som nå videre må gjøres på andre måter, med andre ressurser. Tre års stipend har jeg hatt, til å dykke ned i problemstillinger jeg lenge har undret meg over, og til å oppdage nye, som har dukket opp underveis, fordi jeg har hatt tid og pusterom til å tenke, eksperimentere, og leke med ting jeg kan, og også med ting jeg overhodet ikke kunne fra før av, men som jeg har lært om, gjennom å prøve og feile, snakke med folk og grave på steder jeg ikke før har gravd. Alt dette fordi jeg fikk tildelt et faglig pusterom.

Jeg har vel alltid til en viss grad forstått at man er fanget i sin tilværelse og sin situasjon, hvordan den nå enn arter seg. Man har et verksted og en virksomhet som må rulle å gå, regninger og avgifter som må betales, kontinuerlig, rain or shine, oppdragsgivere som må tilfredsstilles, ikke bare så de er sånn passe fornøyd, de skal helst bli ekstatiske, for slik er det i mitt fag, treskjærerfaget. Det holder ikke med middelmådig eller gjennomsnittlig. Publikum skal imponeres og begeistres, teknisk, og estetisk.

Men først nå, etter noen år med et pusterom og avbrekk fra dette, innser jeg hvor ufri og fanget man er, om man gjør et slikt fagfelt til sin levevei. Nå, i stipendiatperioden, har jeg kunnet lage stygge ting, jeg har kunnet prøve meg fram, og forkaste verk, der jeg har lagt ned utallige timer, jeg har kunnet dra ut i skogen på leting etter det perfekte emne, klatre rundt der og studere trærnes anatomi, og i stedet for å slepe ut det emnet jeg trodde jeg lette etter, har jeg skjønt at dette emnet fantes bare i mitt hode, det er ikke slik trær vokser i virkeligheten. Jeg har kunnet reise avgårde, gjerne langt, bare for å se en enkel gjenstand som jeg hele livet har hatt lyst til å oppleve og studere. Ofte et verk jeg bare kjente av omtale, eller muligens fra et foto i en gammel bok, en ting som ligger gjemt og glemt på et støvete loft, på et lite rart museum et sted. Jeg har kunnet vie meg til å lære mer om de pussigheter jeg har støtt på gjennom mitt virke, men som jeg i hverdagen ikke har hatt anledning til å stoppe opp ved, men har måttet rase videre forbi.

Alt dette fordi jeg en stund har fått være løsrevet fra mitt eget fag økonomisk, og fra oppdragsgiveres utålmodige hunger etter det spektakulære. Og ledsaget av den deilige følelsen det gir at man har samfunnets velsignelse til å gjøre det. Den norske staten ville at jeg skulle gjøre dette, at nettopp jeg, skulle gjøre akkurat dette.

Et oppgjør med Norges holdning til treskjærerfaget, og et botemiddel for et tradisjonshåndverks identitetskrise

Treskjærerfaget lever fortsatt idag i Norge, mye på grunn av at det har plass på en eksklusiv liste over små og verneverdige fag. Det vil si fag som det er verd å ta vare på, selvom det ikke lenger i særlig grad er liv laga å drive med dem.

Det er et fag vi så gjerne vil at fortsatt skal finnes, fordi det har vært så viktig opp gjennom historien. Treskjæring er en av de viktigste og mest identitetsskapende kunstformene i vår kulturhistorie. Få andre kunst- eller kulturuttrykk har med samme kraft preget oss, og kunnet fortelle noe om vårt opphav og vår eksistens her i dette landet. Men det er ikke derfor, bare derfor, at treskjæringen står på den eksklusive lista over verneverdige fag. I hovedsak står det der på lista fordi det er mindre enn 5 mennesker i året som fullfører den utdanningen. Det er kriteriet for å havne på denne lista. Men jo, altså også fordi vi vil at kunnskapen om treskjæring skal leve videre.

At et fag er lite, er ikke i seg selv en grunn til å havne på lista over små og verneverdige fag. Da ville man fortsatt utdannet telegrafister og avistrykkere her i landet. Det må også finnes et behov for dem, eller en etterspørsel.

Så hva vil det si å være med på den eksklusive lista, å være verneverdig tradisjonsbærer i praksis? Hva gjør Norge for å verne det verneverdige? Denne statusen innebærer at om noen, mot bedrevitende, skulle ønske å ta seg utdanning i et slikt fag, til tross for at det beviselig ikke er en bærekraftig bransje, så vil staten spytte inn noen ekstra tusenlapper i måneden, slik at læremesteren og lærlingen ikke skal forgå av mangelsykdommer, ettersom de under utdanningsforløpet må dele på den allerede magre avkastningen. Om man bare får utdannet fler, så forsvinner ikke faget og kunnskapen. Det er tanken, og det er det. Lærlingtilskudd er vern av det verneverdige.

Men nå er jo nettopp problemet med at for eksempel treskjærerfaget er så lite, at det finnes ikke nok etterspørsel til at en bransje kan drive med dette på et profesjonelt nivå. Treskjæring, slik vi vil at den skal være, den identitesunderbyggende kunstarten, vi alle ikke kan annet enn å elske, tilhører en forgangen tid, da man kunne arbeide i uendelig mange timer med en gjenstand, og få betalt for det. Slik er det ikke lenger i vårt økonomiske system. Strikkemaskinen er den eneste som kan strikke en økonomisk forsvarlig genser. Allikevel er Norges tiltak for å redde den handlingsbårne kunnskapen, å utdanne flere, og bare det.

Gjennom å få støtte til å utdanne seg i et verneverdig fag, har man vel også fått samfunnsansvaret med å være den som forvalter kunnskapen om dette fagområdet. Den som kan og vet noe om treskjæring i Norge? Kulturfenomenet norsk treskjæring er jo verneverdig, vi vil ha det, vi er enige om det. Det skal bevares.

Av og til skjer det, at vi trenger kunnskap om treskjæringsarven vår, plutselig er det viktig, det er ikke ofte det skjer, men det hender. Et kulturminne må reddes, eller noe må undersøkes, så vi kan lære mer. Behovet for samfunnsansvaret er der. Da roter man fram en eller annen raring som noen har hørt om, som visstnok driver med slikt. Men hvorfor er det sånn? Det er heldigvis ikke ofte det brenner, men allikevel har vi brannmenn som står klar om det skulle skje. Brannmannen må ikke finansiere seg selv og sitt yrke, mellom hver gang det brenner. Han har samfunnsansvaret med å slukke branner. Det samme kan sies om utallige andre yrker i samfunnet som vi er enige om at er viktig. Men hvorfor ansettes det ikke treskjærere offentlig? I kanskje vår mest framtreddende folkekunstform, som alle er enige om at ikke bare er verneverdig, men også kjempeviktig for vår egen kulturforståelse, skal det å opprettholde denne kunnskapen finansieres av utøverne selv, og til og med når man offentlig har beskrevet og definert, at slik utøving er svært vanskelig å drive økonomisk? Det er ikke lett å begripe.

Jeg håper jeg gjennom mitt stipendarbeid har pekt på viktigheten av at denne kunnskapen, ikke bare videreføres, men også videreutvikles.

Vet Norge hva det vil si å ta vare på treskjærerarven vår? I så fall hvordan vet «vi» hva det vil si? Hvem har fortalt oss det? Jo dypere jeg har dykket ned i materien, desto klarere står det for meg at jeg, selv etter lang yrkeskarriere, og nå også med treårig stipendiatstilling, kun har rispet litt i overflaten. «Vi» forstår egentlig ganske lite om, og kjenner ikke godt, denne vår høyt aktede treskjærerehistorie. Men jeg kjenner at jeg nå på tampen av de tre forskningsårene, står stødigere som fagperson enn jeg gjorde før, og det føles godt.

Den utøvende treskjærer idag står temmelig langt fra sine historiske forgjengere, hva angår arbeidsoppgaver, og også svært langt unna slik den norske forvaltningen vil at treskjærerefaget skal være, i sin drømmende romantiske forestilling om fagområdet. I et hvert fag med en samfunnsfunksjon må læreplaner og fagets innhold justeres etter hva behovet er. Slik jeg opplever treskjærere oppgaver i samfunnet i dag, handler det om å ha kunnskap om, og om å forstå de andre treskjærerne, -de som var, historiens treskjærere-, og om hvordan de tenkte og arbeidet. For det er i forvaltningen av deres arv behovet, og ikke minst etterspørselen, ligger.

Det hender ikke sjelden at det kommer reaksjoner på at jeg har så mange verktøy, hundrevis av treskjærerjern og økser. Hvorfor har jeg dem? Gamlekara hadde vel bare et par tre jern og en øks kanskje? Folk synes det virker tøysete og useriøst, kanskje jålete. Men den ene dagen må jeg skjære som en av disse gamlekara, i vikingtiden, bruke de samme verktøy og framgangsmåter som han gjorde, og den neste dagen skal jeg jobbe som en renessansesnekker, eller en bilthugger fra barokken, for så senere kanskje samme uka, imitere tømring i Gudbrandsdalen på slutten av 1800-tallet. Alle disse gamlekara hadde ulikt verktøy, og forskjellige framgangsmåter.

Arven, og arbeidsområdet for treskjæreren i våre dager, er enormt. De som skar i vikingetiden, eller snekret i renessansen, var seg selv, treskjæreren i vår tid må være dem alle.

Til tross for den forunderlige koronatiden som i stor grad satte sitt preg på denne stipendiatperioden, så har jeg kommet meg litt rundt, og sett mye.

Jeg dro ens ærend i forferdelig snøføyke, og kom fram så vidt, til Lima i Dalarna for å besøke smeden Mathias Helje, bare for å diskutere noen smådetaljer på et par verktøy han skulle lage for meg. Jeg har fartet rundt på Gotland og i Skåne, for å oppsøke alle de fantastiske gamle trebygningene rundt omkring der, og lære mer om dem. Til Telemark dro jeg flere ganger for å se og lære, og prate med kunnskapsrike folk som Jørn Berget, og Hans Marumsrud. Jeg var i Bergen, Oslo, København, Stavanger, og rundt om på hele Vestlandet, og fikk sett ting jeg har drømt om i årevis. Jeg har, dog med ett visst vemod, sett giganter av noen trær deise i bakken, kjempeeiker i Skåne, og kanskje Norges gildeste furu i Sogn. Og alle opplevelsene har satt sitt preg på studiene mine, og de arbeidene jeg har utført i denne tiden. Det var mange flere reiser enn de nevnte, men de er ikke glemt.

I ett forsøk på å bøte på den lille dårlige samvittigheten jeg hele tiden har kjent på, siden jeg, med skattebetalernes penger skulle få lov å ha det så greit, og få gjøre nøyaktig det jeg faglig hadde aller mest lyst til, så har jeg prøvd å dokumentere arbeidet gjennom å skrive blogg på instituttets hjemmeside, slik at andre forhåpentligvis også kan ha faglig utbytte av det. Det er mange prosjekter jeg har hatt på gang, som jeg rett og slett ikke har rukket å skrive om, men håpet er at jeg kanskje senere igjen får et pusterom så jeg kan få gjort det. For det er spennende og av og til viktige saker, spør du meg:) Jeg er mitt selvpålagte samfunnsansvar bevisst, og er glad i å formidle.

Den røde tråd i stipendiatprosjektet har vært å forstå mer av treskjæring, ved å pusle sammen et større bilde av helheter rundt de ulike treskjæringsfenomenene, ved å studere løsrevde fragmenter, og nært beslektede håndverk, som tydelig har påvirket treskjærerhistorien.

Nå skal det sies at jeg har en ganske vid definisjon av hva treskjæring handler om, som har sprunget ut av det å ha faget som levevei, gjennom mange år. Om jeg hadde holdt meg til den definisjonen av faget som læreplanen mener er riktig, så hadde jeg sultet i hjel for lenge siden, eller kastet inn håndkle og fått meg en ordentlig jobb, slik stort sett alle andre treskjærere gjør før eller siden. Ja ja, det er jo ikke for seint ennå, akkurat det.

Denne bloggen er det som binder hele stipendiatprosjektet sammen, og som gjør at det forsknings- og utviklingsarbeid jeg har gjort, ikke bare forblir i mitt hode og i mine hender. Det er gjennom bloggen delt med resten av verden. Jeg vil anbefale å lese bloggen i sin helhet, for da vil man se hvordan ting henger sammen. De viktige poengene er forsøkt fordelt utover de ulike innleggene, slik at de kan stå fram tydeligere, og ikke bare som på rekke i en opprømsing.

Anbefalte bloggposter

Man kan lese om forholdet mellom tre- og metallarbeid, i vikingtid, samt om det forunderlige materialet «voks», som binder dem sammen, [i dette innlegget](#)

Om hvordan verktøy spiller inn i framstillingsprosessen, og har noe å si for det ferdige verks utseende, kan man lese om [her i den rapporten som heter Verktøy](#)

Et innblikk i et reelt treskjæreroppdrag, slik de ofte er i våre dager, kan man få [ved å lese dette:](#)

Beskrivelse av prosessen

Avslutningsvis vil jeg benytte anledningen til å takke alle de fine menneskene som har hjulpet meg gjennom dette arbeidet. De er mange, og prosjektene har vært så forskjelligartede, at om jeg skulle glemme noen i farten, så beklager jeg det sterkt. Om du vet at du egentlig står på den lista, så gjør du det, og det vet jeg også.

- Arne Emil Christensen min veileder og gode venn som fungerer som min google, der google ennå ikke finnes.
- Hans Marumsrud også min veileder og gode samtalepartner, som kan så mye jeg vil vite mer om.
- -Sverre Christoffer Guldberg som har hjulpet meg med research og som med sin entusiasme er inspirerende i seg selv
- Siv Elna Kristoffersen som har vist meg så mye fint, og som jeg har hatt mye fine samtaler med
- Kalle Melin som har tatt meg med inn i verdenen av gamle bygninger i Skåne
- Jacob Nilsson som lærte meg om praktisk bygging av skiftesverk
- Petter Molaug som bistod med arkeologiske fakta
- Per Steinar Josteinsson Brevik som kan mye om det jeg ikke kan når det kommer til gammel byggeskikk
- Hanne Lovise Aannestad som er verdens mest imøtekommende magasinforvalter
- Smedene Anders Helset, Pål Lien, Hans Peter Knudsen, Tord Bergelin, Mathias Helje som alle har hjulpet meg med enten å smi utstyr, eller ved diskusjoner.
- Øystein Lønvik, Monica Frölich, Benjamin Huth, Lara Domeneghetti og Sigurd Wiik Dalheim, som alle har hjulpet meg å bygge bulhus.
- August Horn, som har holdt liv i treskjærersjappa mens jeg har virret rundt med andre ting.
- Jørn Berget som har lært meg om byggeskikk i Telemark.
- Alexandra Böhme som er verdens mest serviceinnstilte konservator
- Melanie Wrigglesworth som viste meg døroverliggeren fra Kvåle, og mange andre spennende ting.
- Leonardo Michelin-Salomon Garavelli tidligere stipendiat som var god å snakke med underveis.
- Torbjörn Einarsson og Samuel Nilsson som lærte meg om skånsk timmermannsarbeite.
- Heidi Karsten som alltid har tid til å hjelpe til, uansett hva det måtte gjelde.
- Hans Linderson med sine dendroprøver.

- Judith George og Marius Moe som hjalp meg med middelalderlatin.
- Gjengen på Håndverksinstituttet, spesielt Hanne og Hilde som har vært veldig tålmodige med meg.
- Ellev Steinsli, min medstipendiat.
- Nadine Huth som kan alt jeg ikke kan, og som har støttet meg og hjulpet meg på alle tenkelige måter.

Arbeidet dediserer jeg til Johan Tørris Fleischer min tidligere lærling som dessverre døde underveis i denne perioden. Jeg vet arbeidet er i hans ånd, og han har vært med meg i en indre dialog hele tiden.